Прегледни рад

342.727:347.965]:343.1
342.7:341.6(4)
doi:10.5937/zrpfns60-67031

Татјана Д. Бугарски
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
t.bugarski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1462-6800

Милана М. Писарић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
m.pisaric@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-8344-3349

ЗАШТИТА СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА БРАНИОЦА ОКРИВЉЕНОГ У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА*

Сажетак: *Значај браниоца окривљеног у кривичном поступку се не огледа само у његовој процесној улози, већ и у његовом ширем професионалном и институционалном статусу. Као носилац адвокатске делатности у кривичноправној сфери, бранилац има кључну улогу у остваривању права окривљеног на правну помоћ, као елемента права на правично суђење, а кроз вршење својих овлашћења и дужности доприноси остваривању начела једнакости оружја и правилности судске одлуке. Као средство делотворне одбране, посебан значај има слобода изражавања браниоца која није апсолутна и подлеже ограничењима ради заштите ауторитета судства и права других. Границе ове слободе и критеријуми њиховог утврђивања развијају се у пракси Европског суда за људска права (ЕСЉП). Предмет анализе у овом раду су изабрани предмети из судске праксе ЕСЉП који се односе на слободу изражавања браниоца у кривичном поступку, са циљем да се укаже на кључне критеријуме и стандарде који одређују границе ове слободе, као и њихов значај за обезбеђивање правичности кривичног поступка.*

Кључне речи*: кривични поступак, бранилац окривљеног, слобода изражавања, Европски суд за људска права.*

* Рад је настао као резултат истраживања на Пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ у 2025, чији носилац је Правни факултет у Новом Саду, Универзитет у Новом Саду.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Значај браниоца у кривичном поступку не исцрпљује се искључиво у процесној улози коју има у оквиру конкретног поступка, већ обухвата и његов шири професионални и институционални статус. Бранилац као адвокат, представља носиоца адвокатске делатности, чија је улога у кривичном поступку од посебног значаја за остваривање права окривљеног на правну помоћ, као конститутивног елемента права на правично суђење. Уставноправни положај адвокатуре у правном систему Републике Србије, као самосталне и независне службе, додатно потврђује значај и улогу браниоца у систему кривичног правосуђа. У вршењу своје функције, бранилац обезбеђује пружање стручне правне помоћи окривљеном ради остваривања, заштите и унапређења његових процесних и материјалних права. Остварујући законом утврђена овлашћења и испуњавајући прописане обавезе, бранилац доприноси остваривању начела једнакости оружјау односу на тужиоца, што је један од кључних сегмената права на правично суђење, и на тај начин, његова делатност има непосредан утицај на законитост и правичност не само кривичног поступка, већ и квалитет судске одлуке. У том контексту, посебно место заузима слобода изражавања браниоца, као једно од суштинских средстава делотворне одбране. Међутим, ова слобода није апсолутна јер подлеже одређеним ограничењима која произлазе из потребе за заштитом ауторитета и непристрасности судства, али и права других учесника у поступку. Питање домета и граница слободе изражавања браниоца, као и критеријума за његово утврђивање, развијено је у пракси Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП), који кроз своје одлуке успоставља релевантне стандарде тумачења. У том смислу, потребно је истаћи да не постоји правда ако адвокат није слободан да јавно говори о функционисању правосуђа, судским поступцима, као и да учествује у расправама од општег интереса ради очувања права јавности на информисање, осим када је слобода изражавања оправдано ограничена у погледу чувања професионалне тајне, поверљивости истраге и очувања ауторитета и непристрасности судства.[1]

2. СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА БРАНИОЦА

С обзиром на то да адвокати као браниоци у кривичном поступку имају кључну улогу у очувању, заштити и унапређивању права окривљеног, пози-

[1] Georgian Bar Association's 10 year Anniversary "International guarantees of free advocacy and European standards", November 7th-8th in Tbilisi. "Lawyers defending professional rights of lawyers – Modern European Experience, 2015, https://www.ccbe.eu/document/PECO_Portal/Georgian_Bar_Association_conference_Nov_2015/Speech_Emmanuel_Pierrat__002_.pdf.

тивноправни прописи су им доделили одређена, иако малобројна, суштинска професионална права, која уједно представљају и њихову дужност, где на правом месту спада право на слободно изражавање. Слобода изражавања је повезана и са независношћу адвокатуре, као професије од државног значаја. Она обухвата садржину свих изражених идеја и информација, као и право да се јавно коментарише функционисање правосудног система, иако та критика не сме прећи одређене границе.[2]

Слобода изражавања представља својеврстан вид комуникације у демократском друштву и његов неизоставни део. Изношење, примање и размена ставова и мишљења су основни елементи слободног комуницирања, а слободно јавно мњење је предуслов за успостављање демократског друштва.[3] Уопштено посматрано, слобода изражавања подстиче отвореност друштва према новим идејама и јача способност критичког мишљења.[4] Значај слободе изражавања у савременом друштву је у томе што слобода изражавања није битна само по свом значењу, већ је суштински део других права и слобода јер омогућава да се остале слободе изразе,[5] због чега је заједмчена како у националним, тако и у међународним изворима. Слобода изражавања заједмчена је Уставом Републике Србије[6] (чл. 46 ст. 1), Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: ЕКЉП)[7] (чл. 10 ст. 1) и Међународним пактом о грађанским и политичким правима[8] (чл. 19) и др.

---

[2] ECHR – KEY THEME 1, Articles 8 and 10 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention The rights of lawyers in the Court's case-law, p.7 (Last updated: 31/08/2025), Morice v. France Application no. 29369/10, Judgment Strasbourg 23 April 2015, § 134, https://ks.echr.coe.int/tr/web/echr-ks/w/new-key-theme-the-rights-of-lawyers-in-the-court-s-case-law

[3] V. Baltezarević, R. Baltazarević, B. Baltazarević, „Sloboda izražavanja u savremenom okruženju", Medijski dijalozi br. 9/2016, 31.

[4] J. Gvidiani, „The Boundaries of a Lawyer's Freedom of Expression", *Journal of Constitutional Law* 1/2024, 52.

[5] V. Vodinelić, *Pravo masmedija*, Beograd 2003, 10.

[6] „Сл. гласник РС", бр. 98/2006, 115/2021 и 16/2022.

[7] Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Сл. лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и „Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 12/2010 и 10/2015.

[8] Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским политичким правима, „Сл. лист СФРЈ", бр. 7/71.

Адвокати, као и други грађани, имају право на слободу изражавања, у вези са којим посебно имају право да учествују у јавној расправи о питањима која се тичу закона, спровођења правде и унапређења и заштите људских права, као и да се придруже или формирају локалне, националне или међународне организације и присуствују њиховим састанцима, без професионалних ограничења због свог законитог деловања или чланства у законитој организацији, а приликом вршења ових права, адвокати ће се увек понашати у складу са законом и признатим стандардима и етиком правне професије.[9]

Иако су и улога адвоката и заштита слободе изражавања кључни стубови у обезбеђивању правичног и ефикасног функционисања правосудног система, оправдано се прави разлика у обиму ове слободе у судници, и ван ње где је простор за мешање државе у слободу изражавања адвоката шири.[10]

Слобода изражавања у демократском друштву представља право да се неометано од било кога изражавају мишљења, информације и идеје, без обзира на садржину и њихово дејство (независно од тога да ли информација представља чињенични, вредносни или мешовити суд, да ли је информација политичка, образовна, информативна, има ли научну, уметничку или неку другу вредност), а да при томе слобода изражавања може обухватити и одређени степен претеривања или чак провоцирања.[11]

Слобода изражавања је право само по себи, али и компонента других права која су заштићена ЕКЉП, иако може да буде и у конфликту са другим правима, као што је право на правично суђење, на поштовање приватног живота, на слободу савести и вероисповести.[12]

Значај слободе изражавања адвоката потврђен је и у Конвенцији за заштиту адвокатске професије (у даљем тексту: Конвенција) коју је усвојио Комитет министара Савета Европе 2025. године,[13] и која се надовезује на Основне принципе УН о улози адвоката,[14] Препоруку (2001)21 Комитета министара државама чланицама Савета Европе,[15] као и на Резолуцију 44/9

[9] UN, *Basic Principles on the Role of Lawyers*, adopted 07 September 1990 by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers

[10] Gvidiani, op.cit., 61.

[11] Врховни касациони суд Републике Србије, Пресуда у предмету Рев. 466/2017 од 21.9.2017. године.

[12] M. Macov, Sloboda izražavanja, Vodič za primjenu Člana 10 Evropske Konvencije o ljudskim pravima, Priručnik iz oblasti ljudskih prava br. 2, Savet Evrope 2008, 6.

[13] Council of Europe Convention for the Protection of the Profession of Lawyer, CM(2024)191-add2final, 12 March 2025. Конвенција је отворена за потписивање 13. маја 2025. године.

[14] UN Basic Principles on the Role of Lawyers.

[15] Rec(2000)21 – on the freedom of exercise of the profession of lawyer, https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016804d0fc8%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}

Савета УН за људска права о независности и непристрасности судства, поротника и судских проценитеља, као и о независности адвоката.[16] Овим је поново потврђено да је правна професија од суштинског значаја за владавину права, јер адвокати имају кључну улогу у обезбеђивању приступа правди, заштити људских права и позивању јавних власти на одговорност.[17] Слобода изражавања адвоката регулисана је у чл. 7 Конвенције, према коме ће стране потписнице обезбедити право адвоката да: обавештавају јавност о питањима која се односе на случајеве њихових клијената, уз ограничења која су прописана законом, произилазе из професионалних обавеза, захтева правилног вршења правде и поштовања приватног живота, и која су неопходна у демократском друштву (чл. 7 ст. 1); појединачно и колективно, као и право професионалних удружења, да промовишу владавину права и њено поштовање, да учествују у јавној расправи о суштини, тумачењу и примени постојећих и предложених правних прописа, судских одлука, функционисању и приступу правди, као и унапређењу и заштити људских права, те да предлажу реформе у овим областима (чл. 7 ст. 2).[18]

---

[16] Resolution adopted by the Human Rights Council on 16 July 2020, 44/9, Independence and impartiality of the judiciary, jurors and assessors, and the independence of lawyers, https://www.legal-tools.org/doc/t9x84r/pdf

[17] S. Amin, *The New European Convention for the Protection of the Profession of Lawyer, A Milestone or a Missed Opportunity*?, 13.05.2025, https://voelkerrechtsblog.org/the-new-european-convention-for-the-protection-of-the-profession-of-lawyer/

[18] У вези са слободом изражавања адвоката изузетно је важно указати на значај Образложења Савета Европе. У складу са Образложењем, према Конвенцији, адвокати треба да буду заштићени од грађанске и кривичне одговорности за њихове усмене и писане изјаве дате у току свих поступака у име својих клијената. Таква заштита је од суштинског значаја како би адвокати могли ефикасно да заступају своје клијенте, јер начело правичности подразумева слободну и снажну размену аргумената и поднесака. Захтев да такве изјаве морају бити дате у доброј вери и савесно, уз постојање довољне чињеничне основе за сва изнета мишљења, има за циљ да се обезбеди поштовање оправданих интереса правосуђа и лица на која се изјаве односе. Адвокати треба да имају могућност да обавештавају јавност о питањима која се тичу предмета њихових клијената, као и да износе критичке коментаре засноване на тим информацијама. Ова могућност је значајна јер расправа о таквим случајевима није важна само за заштиту права појединачних клијената, већ и зато што њихова ситуација и третман могу указати на шира питања, као што су примереност или пожељност обима, дејства или начина примене појединих правних норми, недостаци или злоупотребе у функционисању правосудног система, као и проблеми у испуњавању уставних и међународних обавеза у области људских права и основних слобода. Професионалне обавезе, захтеви правосуђа и право на поштовање приватног живота (било клијената било других учесника у поступку) могу оправдати одређена ограничења у саопштавању информација о предмету. Према Конвенцији, адвокати, не само да имају право већ и обавезу да се баве питањима од општег значаја за право и правну праксу, која не морају нужно бити заснована на околностима појединачних случајева или се могу уочити у предметима у којима они сами нису учествовали. Њихова професионална улога их свакако ставља у позицију да укажу на проблеме које стварају поједине правне норме или судске одлуке, као и различити

Слобода изражавања и критика

Слобода изражавања мишљења подразумева и слободу избора начина на који ће се саопштити мишљење, а то подразумева понекад и коришћење јаких и оштрих израза и фраза, као и коришћење стилских фигура, да би се појачао утисак неког текста и скренула пажња на догађаје и околности од јавног интереса.[19] У слободи изражавања критика заузима посебно место, при чему се највећи нагласак ставља на садржај изражавања. Критика се може одредити као вештина просуђивања, односно процес аналитичког процењивања, тумачења и вредновања идеја, дела или појава, чија суштина је систематско преиспитивање, аргументација и истицање недостатака и квалитета са циљем развоја знања и стваралаштва. Критика се оправдано сматра видом слободе изражавања. Када је у питању критика носиоца судске власти кроз слободу изражавања адвоката, односно браниоца у кривичном поступку изузетно је значајна пракса ЕСЉП, посебно у постављању граница да ли се адвокат изражава у судници или ван ње. ЕСЉП је у предмету *Morice v. France*[20] заузео становиште да постоји разлика у слободи изражавања између адвоката и новинара у вези са предметом поступка, не само због улоге коју имају у судском поступку, већ посебно имајући у виду специфичан статус адвоката и њихов положај у систему правосуђа. Док новинари имају задатак да, у складу са својим дужностима и одговорностима, преносе информације и идеје о свим питањима од јавног интереса, укључујући и она која се односе на функционисање правосуђа, адвокати, као учесници у систему правде су непосредно укључени у његово функционисање и у одбрану једне стране. Осим тога, у овом предмету, Суд је истакао да адвокат треба да буде у могућности да скрене пажњу јавности на могуће недостатке у правосудном систему, јер правосуђе може имати користи од конструктивне критике. Ипак, правилно функционисање судова не би било могуће без односа заснованих на узајамном поштовању и уважавању између различитих учесника у правосудном систему, пре свега судија и адвоката. Ово се на одређен начин односи и на слободу изражавања адвоката у судском поступку према судским вештацима, чију

аспекти функционисања правосудног система који се тичу или утичу на адвокатуру, те да предложе могућа решења. Могућност предлагања реформи, заснованих, између осталог, на судским одлукама, не треба схватити као довођење у питање права странака утврђених тим одлукама, већ као њихово коришћење ради покретања расправе о могућој потреби за реформама у одговарајућим управним и законодавним областима. Вид. CM(2024)191-add2final – [1522/10.1] European Committee on Legal Co-operation (CDCJ) – Council of Europe Convention for the Protection of the Profession of Lawyer – Explanatory Report, 12/03/2025, https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680b4c022%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}

[19] Пресуда Врховног касационог суда Републике Србије, Рев. 466/2017 од 21.9.2017. године.

[20] Morice v. France, Application no. 29369/10, 23 April 2015.

критику рада ЕСЉП не забрањује, али поставља разумне границе у том погледу.[21] Суд истиче легитимно очекивање од адвоката да допринесу правилном спровођењу правде и тиме одрже поверење јавности (параграф 39). Према ЕСЉП адвокату као учеснику у вршењу правде дозвољава шири простор критике уз посебно утврђивање намере, контекста и тога да ли је поступано у оквиру професионалне улоге коју има у поступку.

Адвокати се данас у свету сматрају носиоцима кључне улоге у очувању правде, обезбеђивању приступа правди и заштити права свих људи, посебно кроз слободу изражавања браниоца, због чега је често њихова безбедност и независност угрожена.[22]

3. ПРАКСА ЕСЉП

Слобода изражавања представља комплекс следећих слобода: мишљења, примања информација, саопштавања информација, примања идеја, саопштавања идеја.[23] Повреда слободе изражавања адвоката у пракси ЕСЉП испитује се у тзв. три корака, тако што се утврђује да ли је дошло до: мешања у слободу изражавања (прописано законом), да ли је мешање имало легитимни циљ (интереси националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, спречавање нереда или криминала, заштита здравља или морала, заштита угледа или права других, спречавање откривања обавештења добијених у поверењу и очување ауторитета и непристрасности судства) и да ли је мешање било неопходно у демократском друштву (сразмерно циљу коме тежи).[24]

Полазећи од значаја слободе изражавања браниоца у кривичном поступку, а имајући у виду разноликост судске праксе, изабрано је пет премета који ће бити приказани и анализирани у овом раду.

1.1. Чеферин против Словеније[25]

Словеначки адвокат поднео је представку ЕСЉП јер је сматрао да је повређена његова слобода изражавања тиме што га је суд новчано казнио

---

[21] Fuchs v. Allemagne, Application nos. 29222/11 and 64345/11, 27 January 2015.

[22] Више о положају адвоката у светлу Конвенције видети: The European Convention on the Protection of the Profession of Lawyer, European Lawyers' Day, 25 October 2025, https://www.ccbe.eu/actions/european-lawyers-day/

[23] Guide on Article 10 of the European Court of Human Rights, Freedom of expression, ECHR 2022, 10.

[24] Више о томе, вид. Sloboda izražavanja i njen odnos sa pravom na poštovanje privatnog života i pravom na pravično suđenje Praksa Evropskog suda za ljudska prava, уредници: Biljana Braithwaite, Catharina Harby и Goran Miletić, AIRE Centar 2017, стр. 10-15.

[25] Čeferin v. Slovenia, Application no. 40975/08, 16 January 2018.

због одређених изјава које је дао, односно израза које је користио у својству браниоца у кривичном поступку.

Поступак и одлуке пред домаћим судовима

А) Током првостепеног поступка против брањеника подносиоца представке, коме се стављало на терет извршење троструког убиства и коме је претила најстрожа казна, вештачења су била поверена тројици судских вештака, из области психологије, психијатрије и судске медицине, а подносилац представке указивао је на непоуздаост њихових налаза и мишљења.

На рочишту за главни претрес бранилац окривљеног је тврдио да вештак – психолог „није био упознат са врхунским средствима дијагнозе, која је требало да користи у процесу психосоцијалне дијагнозе“, а да психодинамичка психотерапија коју је користио није валидна научна метода, па су резултати непоуздани, потпуно контрадикторни и као такви неважећи. Даље је изнео да исказ тог вештака представља „... само бесмислено, опширно причање без икаквог смисла, пуно контрадикција”, те да „није повезао своје менталне конструкције ни са једним конкретним менталним поремећајем, па ни са поремећајем личности за који се прогласио стручњаком.“ Навео је, такође, да мишљења и психијатра и психолога „ указују на тужну истину да су у својој професионалној слабости оба стручњака прибегла методама које нису биле део њихове професионалне праксе. Психијатар је користио психолошке методе које апсолутно није разумео и примењивао их је само механички; психолог је примењивао застареле психолошке методе из каменог доба психологије и ненаучне концепте и тиме није успео да постигне никакве корисне резултате ...“. Услед таквих недостатака у налазима и мишљењима вештака, бранилац окривљеног је захтевао да се одреди ново вештачење, које би било поверено другом психијатру а ком би помогао психолог специјализован за психодијагностику; међутим, суд је овај захтев одбио.

Сматрајући да је бранилац окривљеног наведеним изјавама изразио увредљиве вредносне судове у вези са професионалним квалификацијама вештака, првостепени суд му је изрекао новчану казну (у износу од око 625 евра) за непоштовање суда, заузевши став да се стручна компетентност вештака не може доводити у сумњу самим тим што их је Министарство правде уписало у регистар вештака.

Жалећи се на ову одлуку, бранилац окривљеног тврдио је: да није намеравао никога да увреди, већ је само желео да скрене пажњу на неприхватљив начин на који су припремљена мишљења; да су његови наводи поткрепљени критикама изнетим у жалби; иако није имао потребно знање да поткрепи критике, да су га на озбиљне грешке два вештака упозорили стручњаци из

психијатријске и психолошке струке; да би судови „морали да размисле о пракси кажњавања адвоката, коју неке судије користе да „прикрију“ свој непрофесионални и некомпетентан рад“; те да кажњавање бранилаца често има ефекат застрашивања, чиме се омета њихова слобода изражавања (§ 12).

Другостепени суд одбио је жалбу као неосновану, утврдивши да спорне изјаве браниоца окривљеног представљају „увредљиве вредносне судове који штете части и угледу оба вештака, будући да изражавају презир и непоштовање њиховог људског достојанства, и да су, као такве, недостојне професије коју обавља адвокат“. Суд је сматрао да је дужан да заштити свој ауторитет и лично достојанство других учесника у кривичном поступку и истакао да је бранилац окривљеног могао да изрази своју критику на друге, правно прихватљиве начине. Такође је утврдио да његово новчано кажњавање није представљало озбиљно мешање у право на слободу изражавања, нити је ограничило право на одбрану (§ 14).

Бранилац окривљеног је потом поднео уставну жалбу, указавши на повреду слободе изражавања из чл. 10 ЕКЉП и чл. 39 Устава, уз тврдњу да су његове изјаве биле дате у циљу пружања најбоље могуће одбране клијенту, да је критика два вештака била потпуно оправдана, заснована на научним чињеницама, и усмерена искључиво на њихов непрофесионалан и неадекватан рад а да ни на који начин није увређен суд. Такође, истакао је да његово новчано кажњавање није била неопходно у демократском друштву, те да су биле доступне друге, блаже мере.

Ипак, Уставни суд је истакао да, иако слобода изражавања браниоца искључиво служи сврси остваривања права окривљеног на одбрану, она није неограничена – штавише, ограничена је у већој мери у односу на слободу изражавања неког другог лица у јавном простору, и то тиме што бранилац окривљеног „учествује у поступцима који су [формализовани] и као такви вођени на рационалан начин“, као и самом професионалном етиком адвоката (§ 16). Суд је нагласио да, премда бранилац може да изражава снажну и оштру критику, нарочито у случајевима одбране окривљеног за тешко кривично дело за које је прописана најстрожа казна, „његова аргументација у заштити интереса својих клијената мора остати у оквирима разумне аргументације и нема места за увреде набијене емоцијама“. Уколико бранилац претера са критиком, прикладно је да суд заштити, као вредност, поверење шире јавности у судство и добар углед и ауторитет судства, што представља допустен разлог за ограничавање права браниоца на слободу изражавања. Штавише, и ауторитет вештака мора бити заштићен на исти начин као и ауторитет судства, имајући у виду њихов положај помоћника суда у вршењу судске функције (§ 16). С обзиром на то да бранилац окривљеног није изразио само оштру критику мишљења вештака (при томе, непоткрепљену аргументима и разлозима), него су његове увредљиве опаске подразумевале и

лично омаловажавање вештака као стручњака, суд је закључио да се таква критика не може оправдати остваривањем права окривљеног на одбрану. Услед тога, мешање у право на слободу изражавања, које је суд извршио кажњавањем браниоца за изражене увреде, није било несразмерно.

Б) Током другостепеног поступка бранилац окривљеног је како у жалби тако и усмено, употребио више израза негативне конотације у односу на суд („... поменута судска фарса наравно није завршена...“), јавног тужиоца (сугерисавши да је сакрио кључне доказе, тј. резултате полиграфског испитивања) и вештака (наводећи *за вештака судске медицине* „... да је немар овог стручњака огроман...“, а за *вештака-психолога* да је „намерно превидео сваку информацију која указује на другу могућност...“, док „... с друге стране, ја, као лаик, сматрам да је ово одраз могућег нарцизма самог стручњака...“; искористивши, између осталог, следеће изразе за *вештака-психијатра*: „... из перспективе етике, којом је судски вештак обавезан, такав начин рада представља намерно кршење те етике, давањем изјаве без икакве научно утемељене вредности ...“, „... пошто не може имати ни представу (ни појма) о томе колико се нормалност протеже и када почиње патологија ...“, „...коментарисање или описивање анализе рукописа представља надрилекарство (на нивоу шарлатанства) ...“, „... психијатар или не зна све ово или то нарцисоидно игнорише ...“, „... у овом случају можемо говорити о типичној злоупотреби теста, највероватније пиратске верзије. С обзиром на чињеницу да се ова злоупотреба теста догодила у поступку пред судом – ово је готово гротескно...’, „... закључак је готово дилетантски...’)

Оценивши да наведени изрази представљају увредљиве вредносне судове у односу на учеснике у поступку и суд и да немају никакве везе са слободом изражавања, суд је браниоца окривљеног новчано казнио (у износу од око 1670 евра) за непоштовање суда.

У жалби против решења о новчаном кажњавању бранилац окривљеног тврдио је да његове изјаве нису биле увредљиве, с обзиром на њихов контекст, и закључио је да су „таква мишљења стручњака катастрофа за словеначко правосуђе и веома опасна за његове грађане“.

Одлучујући о жалби, Врховни суд је нагласио да судови треба да покажу посебну уздржаност и опрез приликом новчаног кажњавања бранилаца, не само због слободе изражавања, већ и због његове улоге у одбрани оптуженог у кривичном поступку. Иако управо због те улоге бранилац окривљеног може бити критичан према јавном тужиоцу и другим учесницима у поступку, укључујући и суд, његова слобода изражавања није апсолутна, па је неприхватљиво да вређа или понижава друге учеснике, оптужује их за непоштење, пристрасност или недостатак битних стручних способности, личних квалитета или слично. Испитавши семантичка значења израза у изјавама браниоца окривљеног, Врховни суд је нашао да је он „изразио пре-

зир према судским вештацима, не само у погледу њихових професионалних способности, већ и приписујући им негативне личне карактеристике, чиме је изнео увредљиве вредносне судове", уместо да је своју критику изразио на други, правно прихватљив начин, због чега је новчано кажњавање било оправдано.

Бранилац окривљеног се затим обратио Уставном суду истичући да је слобода изражавања браниоца један од најважнијих механизама против државне репресије, да је у конкретном случају критиковао са циљем да свом клијенту пружи најбољу могућу одбрану, и то искључиво непрофесионалан и непримерен рад вештака, а да ни на који начин није увредио суд, због чега његово кажњавање није било неопходно у демократском друштву. Уставни суд је уставну жалбу одбацио.

4. ЕСЉП

У представци коју је упутио ЕСЉП подносилац је тврдио да су његове спорне изјаве у својству браниоца окривљеног биле у границама прихватљиве критике, а да домаћи судови нису поштовали стандарде ЕКЉП, посебно не узевши у обзир контекст у коме су изјаве изнете, односно чињеницу да су изнете у судници а не у јавности, и то у оквиру одбране клијента коме је била предочена најстрожа кривична санкција, да су биле у довољној мери чињенично поткрепљене и фокусирале се на рад вештака у самом поступку и њихову обавезу марљивости и непристрасности, те да су биле дате с циљем да се оспори кредибилитет вештака (§§ 34, 38). Такође, полемисао је са изједначавањем положаја вештака и судова и са немогућношћу да се оспори стручност вештака који су уписани у регистар Министарства правде (§ 36).

У одговору на представку држава је тврдила да су домаћи судови применили стандарде ЕКЉП, а да спорне изјаве нису служиле одбрани окривљеног, него су представљале увреде усмерене против вештака (§§ 39-41).

Како је и међу странкама било неспорно да је новчано кажњавање подносиоца представке представљало мешање у његово право из чл. 10 ЕСЉП, да је било прописано законом и служило легитимном циљу, тј. одржавању ауторитета судства и заштити угледа и права учесника у поступку, ЕСЉП је упустио само у процену испуњености услова неопходности у демократском друштву, односно сагледавање „да ли је постигнута правична равнотежа између потребе заштите ауторитета судства, с једне стране, и заштите слободе изражавања подносиоца представке у својству адвоката, с друге стране"[26]. У том циљу, разматрао је да ли су домаћи судови: 1) применили

[26] Kyprianou v. Cyprus, Application no. 73797/01, 15 December 2005, § 177.

стандарде у складу са принципима утврђеним у предметима Никула против Финске,[27] Штојер против Холандије[28] и Морис против Француске[29]; 2) проценили све релевантне чињенице, и 3) оправдање мешања у право из чл. 10 ЕСЉП образложили разлозима који су„релевантни и довољни“[30] (§§ 45-48).

ЕСЉП је нарочиту пажњу посветио: а) положају подносиоца представке и контексту у ком је износио изјаве; б) положају сертификованих вештака и јавних тужилаца; в) природи и чињеничној основи спорних изјава.

а) Полазећи од тога да је подносилац представке, поступајући у својству браниоца окривљеног, континуирано пред судом, током читавог кривичног поступка критиковао мишљења вештака, ЕСЉП је нашао да су домаћи судови пропустили да узму у обзир контекст и начин на који се изражавао у одбрани свог браниоца (§§ 54-55).

б) ЕСЉП је истакао да, иако службена лица морају уживати поверење јавности да би били успешни у обављању својих задатака, границе прихватљивог критиковања тих лица у вршењу овлашћења могу бити шире у поређењу са неслужбеним лицима – што нарочито важи за јавног тужиоца. Међутим, ЕСЉП је закључио да домаћи судови нису заштитили слободу изражавања подносиоца представке јер уопште нису дали образложење због чега критика јавног тужиоца представља разлог за новчано кажњавање. Што се тиче изјава о вештацима, ЕСЉП је изразио озбиљну забринутост због става домаћег суда да се њихова стручна компетентност не може довести у питање јер је потврђена одлуком Министарства правде да буду уписани у регистар вештака, будући да такав став имплицира да се вештакова стручност ни не може критиковати. Насупрот томе, ЕСЉП сматра да би вештаци требало да толеришу критике у вези са обављањем дужности, имајући у виду њихов положај „помоћника суда“ и потенцијални утицај њихових мишљења на исход кривичног поступка (§§ 56-58).

в) Полазећи од тога да се слобода изражавања односи „не само на информације или идеје које су повољно прихваћене или се сматрају неувредљивим или неутралним, већ и на оне које вређају, шокирају или узнемиравају“, а да не искључује ни употребу „заједљивог тона“ у коментарима, ЕСЉП је нагласио да је на браниоцу да процени релевантност и корисност аргументације, а да је на судовима, уколико процене да такве изјаве представљају вредносни суд, да провере постоји ли довољни чињенични основ за њих (§ 61). ЕСЉП није оспорио да су примедбе подносиоца представке имале „негативну конотацију и биле донекле непријатељске природе“ нити да су представљале вредносне судове усмерене на обављање дужности вештака и јавног

[27] Nikula v. Finland, Application no. 31611/96, 21 March 2002, §§ 45, 48.
[28] Steur v. the Netherlands, Application no. 39657/98, § 36.
[29] Morice v. France, §§ 128-137,139.
[30] Kincses v. Hungary, Application no. 66232/10, 27 January 2015, § 28.

тужиоца у поступку против његовог браниоца, но, нашао је да се оне нису могле тумачити као неоправдани лични напади с искључивом намером увреде вештаке, јавног тужиоца или суда[31] (§ 59). Наиме, приметивши да су се домаћи судови зауставили на простој тврдњи да спорне изјаве представљале „увредљиве вредносне судове" и да су прекорачиле границе прихватљиве критике (при томе се ослањајући искључиво на семантичко значење речи и фраза које је подносилац представке користио), ЕСЉП је истакао да се изјаве нису могле *a priori* сматрати неоснованим, а да су приликом одлучивања о новчаном кажњавању подносиоца представке домаћи судови пропустили да процене све релевантне чињенице и спорне изјаве сагледају у контексту у ком су изречене (§§ 62-63).

Након што је размотрио ове факторе, ЕСЉП је закључио да новчано кажњавање подносиоца представке за дате изјаве у својству браниоца у кривичном поступку није било сразмерно, будући да није било неопходно у демократском друштву, чиме је повређено његово право из чл. 10 ЕКЉП, будући да домаћи судови нису пружили „релевантне и довољне" разлоге који би оправдавали ограничење његове слободе изражавања, нити су, полазећи од критеријума утврђених у судској пракси ЕСЉП, успели да пронађу одговарајућу равнотежу између потребе да се заштити ауторитет судства и углед учесника у поступку, с једне стране, и слобода изражавања подносиоца представке, с друге стране (§ 69).

Лутген против Луксембурга[32]

Случај Лутген против Луксембурга представља пример у ком је ЕСЉП утврдио повреду права адвоката на слободу изражавања.

Полазећи од чињенице да је код слободе изражавања важан повод и разлог, када се анализирају пресуде ЕСЉП изузетно је важан чињенични опис догађаја. Осим тога, изузетно је важан начин и садржина слободе изражавања.

Подосилац представке у овом случају је адвокат из Луксембурга који је био правни заступник ваљаонице у Диферданжу компаније ArcelorMittal (у даљем тексту: подосилац) у којој се 27.5.2019. догодила несрећа са смртним исходом. У вези са овим догађајем, истражни судија (у даљем тексту: судија) је наредио судско вештачење електричне инсталације која је изазвала смрт жртве и ставио је ту инсталацију под судски печат како би омогућио вештаку да обави свој задатак. Имајући у виду предстојеће нерадне дане због празника Вазнесења, а ради заштите пословних интереса свог клијента и запослених, подносилац је следећег дана (28.5.2019) послао допис судији ради

[31] Skałka v. Poland, Application no. 43425/98, 27 May 2003, § 34.
[32] Lutgen v. Luxembourg, Application no. 36681/23, 16 May 2024.

указивања да постоји бојазан да вештак неће моћи да дође на лице места пре недеље, односно након празника Вазнесења, што би, по његовом мишљењу, могло довести до обуставе производње и слања неколико стотина запослених на принудни одмор. Да би се наведено избегло, адвокат је затражио да омогући даљи несметан рад фабрике, „*...како би се избегла економска катастрофа која би се надовезала на људску трагедију.*“ Адвокат је и сутрадан контактирао судију још неколико пута, али судија, иако је рекао да ће му одговорити до краја дана, то није учинио до краја радног времена.

Због тога је адвокат, штитећи интересе свог клијента, истог дана после радног времена, послао мејл министрима правде и економије, са копијом државној тужитељки, у ком их је обавестио о ситуацији. У вези са овим предметом, важан је податак да је спорни мејл послао само министрима и државној тужитељки, а не и медијима, нити било коме другом. Посебно је важна садржина овог дописа у мејлу која се односи на слободу изражавања адвоката. Важан део дописа гласи: „*...Молим Вас да у наставку пронађете мејл који сам управо упутио наведеном судији. Ово није први пут да имам проблем са њим. Непотребно је наглашавати да је све ово апсолутно неприхватљиво. Покушао сам у 15.20 да га позовем на директан број, затим на општи број истражног одељења – без одговора. У 16 часова сам добио секретарицу која ми је рекла да ће бити ту за петнаестак минута. Поново сам покушао да га позовем и на директан број и на општи број – без одговора. Остављам Вам да сами закључите какве закључке из овога извлачим.*“

У међувремену је судија, који је остао дуже на послу јер је у оквиру дежурства имао саслушање, издао наредбу о укидању запечаћења коју је судија истог дана у 17.22 доставио истражитељима, а комесар је у 19 часова уклонио печате, чиме је омогућен даљи рад у фабрици. Судија, како је касније навео, то није учинио због послатог мејла, за који је сазнао тек сутра дан. Иако судија није формално о наредби обавестио браниоца, за очекивати је да је он за то сазнао чим је наредба спроведена.

Због послатог мејла, против браниоца је поднета кривична пријава од стране судије и покренута истрага због кривичних дела застрашивања судије (члан 251 Кривичног законика) и увреде судије (члан 275 Кривичног законика). Поводом овог поступка, о коме је сам подносилац обавестио председника адвокатске коморе, покренут је дисциплински поступак који је обустављен, јер ниједан од мејлова подносиоца није био у супротности са етичким правилима професије.

Покренут кривични поступак против подносиоца је завршен осуђујућом пресудом за учињено кривично дело увреде судије док је ослобађајућа пресуда донета за кривично дело застрашивање судије. Подносилац је осуђен на новчану казну од 2.000 евра и на плаћање симболичне одштете од једног евра због увреде судије, на основу послатих мејлова. Апелациони суд је потврдио

првостепену пресуду, с тим што је ослободио подносиоца у делу који се односи на мејл од 3. јуна 2019, смањио новчану казну на 1.000 евра и обавезао га да плати 1.500 евра на име трошкова поступка у првом степену. Касациони суд је потврдио пресуду Апелационог суда.

У вези са донетом пресудом важно је истаћи да се подносиоцу ставља на терет да је, у оквиру иначе законитог и оправданог обраћања, *употребио суптилне формулације како би омаловажио истражној судију, са циљем да га увреди.* Подносиоцу се замера *начин изражавања, стил и прикривене негативне алузије које је користио у критици*. Поред објективних информација довољних да се надлежни органи обавесте о ризику од неправилности у раду правосуђа и могућности настанка значајне штете, *подносилац је додао личне коментаре којима је настојао да дискредитује професионалност судије и његово поступање у више предмета*. Суд је сматрао да злонамерне примедбе и инсинуације нису биле ни најмање неопходне у оквиру пријављивања ризика од неправилности у раду правосуђа. Казна није изречена зато што је подносилац, као адвокат, јавно говорио о функционисању правосуђа, већ зато што је то учинио нападајући лично судију, сугеришући на његову неактивност, недостатак професионалности, наводну личну нетрпељивост, начин рада и неспособност да води предмете, позивајући се на раније догађаје и личну нетрпељивост.

Због наведеног, подносилац се обратио ЕСЉП због повреде члана 10 Конвенције.

На основу чињеничног описа, мишљења која је дала тзв. трећа страна, а посебно узимајући у обзир аргументе и подносиоца и Владе, ЕСЉП је истакао да су и домаћи судови и Влада признали да је овакав поступак био легитиман. ЕСЉП није прихватио тврдњу подносиоца да је био мета „*SLAPP поступка*“.[33] Та тврдња остала је недоказана, јер подносилац није показао

[33] Стратешке тужбе против учешћа јавности (Strategic Lawsuits Against Public Participation – SLAPP) представљају специфичну категорију судских поступака или претњи њиховим покретањем, које се одликују злоупотребом процесноправних механизама, са циљем или последицом ограничавања јавног учешћа и сузбијања критичког извештавања о питањима од јавног интереса. Основна карактеристика ових тужби огледа се у њиховој инструменталној природи, будући да се правни поступак не користи ради остваривања легитимне правне заштите, већ као средство притиска, застрашивања или финансијског исцрпљивања туженог. Феномен SLAPP тужби бележи континуирани раст на глобалном нивоу, без обзира на различитости у правним традицијама и организацији судских система. Ове тужбе могу бити инициране како од стране државних органа, тако и од стране недржавних субјеката, при чему се у пракси уочава значајно учешће привредних друштава као тужилаца. Мете оваквих поступака најчешће су лица и организације које активно учествују у јавном дискурсу, укључујући активисте, новинаре, еколошке покрете, браниоце људских права, припаднике академске заједнице, као и невладине и медијске организације. На тај начин, SLAPP тужбе имају шири друштвени ефекат, будући да не утичу само на непосредне адресате, већ и на слободу изражавања и функционисање демократског друштва у целини. *Цитирано*

да су власти имале намеру да га уђуткају. У овом случају, кључно питање је било да ли су разлози које су домаћи судови навели за осуду били релевантни и довољни. ЕСЉП је признао да је Апелациони суд у суштини извршио анализу пропорционалности, а да је Касациони суд ту анализу потврдио. Због тога је ЕСЉП испитао донете одлуке у светлу члана 10 Конвенције. ЕСЉП је истакао да је, приликом оцене да ли је спорна изјава била оправдана, потребно направити разлику између чињеничних тврдњи и вредносних судова. Квалификација неке изјаве као чињенице или вредносног суда пре свега је у надлежности националних органа, посебно судова. Међутим, ЕСЉП може сматрати неопходним да изврши сопствену оцену спорних изјава. У овом предмету ЕСЉП је сматрао да су вредносни судови имали довољну „чињеничну основу. Подносилац је навео, уз доказе, раније „инциденте" са судијом. Иако ти догађаји нису били директно повезани са конкретним случајем, могу се сматрати довољном чињеничном основом да објасне зашто је подносилац, у условима хитности и непосредно пред празник, одсуство одговора судије доживео као неприхватљиво и пријавио надлежним органима. ЕСЉП такође прихвата да је оцена „неприхватљиво" била заснована на реалном ризику од велике економске штете и могућности да око 200 радника остане без посла. ЕСЉП је навео да су границе дозвољене критике шире када се ради о судијама који поступају у оквиру својих службених дужности, него када су у питању приватна лица. У конкретном случају, изјаве подносиоца, иако имају негативну конотацију и критички тон према судији, не могу се сматрати увредљивим у смислу члана 10 Конвенције. ЕСЉП се позвао на ранију праксу, где је закључио да изјава адвоката да је понашање судије „апсолутно неприхватљиво" не представља увреду.

Поред тога, спорне изјаве су биле упућене искључиво надлежним органима задуженим за функционисање правосуђа и нису биле јавно објављене. Посматране у свом контексту, спорне изјаве – којима је подносилац желео да укаже на ситуацију коју је сматрао неприхватљивом – не могу се сматрати „неоснованим личним нападом" на судију, већ су изнете у оквиру заштите интереса његовог клијента. Након смртне несреће на радном месту, клијент подносиоца је био директно погођен ситуацијом као послодавац и потенцијално одговорно лице. Због тога се спорне изјаве морају посматрати у контексту хитне заштите интереса клијента, иако он формално није био страна у кривичном поступку.

ЕСЉП је подсетио да су природа и тежина изречене санкције важни за оцену пропорционалности мешања. У овом случају, ЕСЉП је сматрао да су изјаве подносиоца биле непримерене, али не у мери да оправдавају кривичну

према: UN, The impact of SLAPPs on human rights and how to respond (Published 29 April 2024), https://www.ohchr.org/en/documents/brochures-and-leaflets/impact-slapps-human-rights-and-how-respond

санкцију. Чак и блага казна (као што је симболичан износ) и даље представља кривичну санкцију и може имати одвраћајући ефекат на слободу изражавања. ЕСЉП је нагласио да и мале новчане казне могу утицати на спремност адвоката да слободно говоре. Према становишту суда, ове кривичне санкције не могу бити оправдане.

Узимајући у обзир све претходне околности, ЕСЉП је закључио да разлози које су навели домаћи кривични судови нису били ни довољни ни релевантни да оправдају мешање у право подносиоца на слободу изражавања. Ти судови нису успоставили правичну равнотежу између потребе да се заштити ауторитет судске власти и потребе да се заштити слобода изражавања адвоката.

ЕСЉП сматра да осуда подносиоца није била пропорционална легитимном циљу и да стога није била „неопходна у демократском друштву" и да је сходно томе, дошло до повреде члана 10 Конвенције.

* * *

Улога браниоца и њиховог критичког изражавања о раду правосудних органа има за циљ одговорност судија, посебно када се истовремено испуњава обавеза браниоца да заштити интересе клијента. Јасно је да свака реакција у држави на слободу изражавања браниоца утиче на начин на који ће други адвокати убудуће обављати своју функцију заштите права странака. Иако несразмерне реакције државе имају јасан „ефекат застрашивања" и дисциплински поступак чини се примеренији, остаје јасна бојазан колика је независност и непристрасност реална у дисциплинским поступцима против адвоката.

У вези са предметом, интересантно је да нико није узео у обзир једну веома важну околност, а то је непостојање одговора на допис браниоца (или неблаговременост) у односу на хитне и важне околности из дописа и колико је то утицало, односно довело до критике кроз слободу изражавања послату мејлом. Да је судија дао браниоцу било какав конкретан одговор, па чак и да је одбио његов захтев, и да је био одговор благовремен, потпуно је извесно да до свега наведеног не би ни дошло.

Сваки судија је одговоран за свој рад, не само надлежним органима, него и учесницима у поступку и општој јавности. Ово је посебно значајно јер се на тај начин стиче поверење јавности у паравилан, законит и ефикасан рад правосуђа. Важан вид одговорности се манифестује и кроз давање конкретних и благовремених одговора судија на питања и захтеве првенствено учесника у поступку. Да ли судија има право да ускрати или неблаговремено одговори на захтев учесника у поступку, и које су последице таквог поступања судије је исто значајно и важно питање, као и одговорност браниоца за слободу изражавања. Углед судија, па самим тим и целокупног правосуђа

се нарушава и неодговорним понашањем судија у смислу недавања конкретних и благовремених одговора на захтеве странака у поступку. Правосудни органи морају бити свесни последица ускраћивања оваквих одговора не само у страначкој, већ и у општој јавности, а посебно закључака који се изводе у таквим случајевима.

Уколико би се давање одговора браниоцима или било ком другом учеснику у поступку ускрати или не да благовремено, посебно када околности указују на потребу хитног поступања због могућег настанка штетне последице, упоредило са ревносним давањем одговора суда на захтеве за информације од јавног значаја, поставља се питање да ли је потребно онда законски прецизно регулисати давање одговора на захтеве и питања учесника у поступку, јер се из наведеног предмета јасно изводи закључак да када нема последица непоступања или неблаговременог поступања судије, онда веома лако слобода изражавања критике рада судије постаје предмет дисциплинског и судског поступка.

Са друге стране, изузетно је важно да се браниоци, односно адвокати не поистовећују са медијима или општом јавности када је у питању слобода изражавања, а посебно критика рада правосудних органа, јер се та слобода мора кретати само и искључиво у оквирима академског начина комуникације у којој се не користи непримерена терминологија и пренаглашавање. На овај начин се чува и углед саме адвокатуре и њен значај у сваком друштву. Такође, потребно је да се обезбеде јаче гаранције непристрасности и независности носиоца дисциплинских поступака против адвоката због слободе изражавања.

Рогалски против Пољске[34]

Предмет Рогалски против Пољске се односи на дисциплински поступак против подносиоца – адвоката који је новчано кажњен због неетичког понашања, јер је пријавио кривично дело тужиоца без довољне чињеничне основе, као и без умерености, сразмерности и опреза.

Адвокат (даље у тексту: подносилац) је 20.1.2011. поднео у име свог клијента (Компаније) кривичну пријаву против тужиоца, у којој је, између осталог, било наведено следеће: „*... постоје подаци који оправдавају сумњу да је тужилац М. Р. извршио кривично дело примања мита, тако што је примио мито од непознатих лица, вероватно запослених у именованој Компанији, односно кривично дело из члана 228 став 1 Кривичног законика*“. Подносилац је објаснио да је спорно кривично дело наводно извршено у вези са истрагом о фалсификовању уговора на штету његовог клијента, која је у том

[34] Rogalski v. Poland, Application no. 5420/16, 23 March 2023.

тренутку била у току. Конкретно, подносилац је навео да захтеви за извођење доказа које је подносио током те истраге нису били благовремено разматрани, да је било и других пропуста, и да је истрага „*прерано и неоправдано*" обустављена уз образложење да нема довољно доказа, иако тужилац није прибавио ниједно вештачење. Подносилац је сматрао да је једино објашњење за такву „*ирационалну одлуку*" било то што је тужилац М. П. примио мито. Пријава, међутим, није садржала конкретне податке о лицима која су наводно дала мито, осим назива компаније у којој су наводно радили.

Тужилаштво у Варшави је одбило да покрене истрагу поводом тих навода и у образложењу је наведено да подносилац није изнео ниједан доказ нити указао на конкретне чињенице које би поткрепиле наведене тврдње. На ту одлуку није изјављена жалба.

Поводом наведене кривичне пријаве, регионални тужилац у Варшави обавестио је председника Адвокатске коморе у Варшави ради утврђивања да ли је подносилац, као адвокат, прекршио правила професионалне етике, због чега је против подносиоца покренут дисциплински поступак. Дисциплински суд Адвокатске коморе у Варшави је 2013, након спроведеног поступка, огласио подносиоца кривим јер је, у оквиру своје професионалне делатности, поднео кривичну пријаву без „*икаквих доказа или објективно проверљивих околности које би могле оправдати сумњу коју је изнео*". Такво поступање представљало је повреду члана 80 Закона о адвокатури, у вези са ставовима 14 и 17 Кодекса професионалне етике адвоката. Суд је изрекао подносиоцу новчану казну у висини двадесет основних чланарина адвокатске коморе. Према прорачуну подносиоца (који Влада није оспорила), то је износ од 2.400 пољских злота (око 535 евра). Поред тога, подносиоцу је забрањено да обавља функцију стручног ментора у трајању од једне године. Дана 27. 9. 2014. Виши дисциплински суд адвокатуре потврдио је ту одлуку. Кривично веће Врховног суда одбило је ревизију подносиоца као очигледно неосновану (2015).

У вези са наведеним, подносилац се обратио ЕСЉП због повреде права на слободу изражавања (чл. 10 ЕКЉП), али и на повреду права на правично суђење (чл. 6 ЕКЉП) из разлога што су двоје судија Вишег дисциплинског суда могла бити пристрасна, а његови доказни предлози неправедно одбијени.

На наведену представку Влада је истакла приговор да подносилац није исцрпео домаћа правна средства, јер није поднео уставну жалбу ради оспоравања усклађености одредаба Закона о адвокатури и Кодекса професионалне етике са правом на слободу изражавања. Међутим, подносилац је оспорио примењивост уставне жалбе у свом случају. Сматрао је да Кодекс адвокатске етике није правни акт у смислу Устава и да се не може оспоравати пред Уставним судом.

ЕСЉП је подсетио да је већ утврдио да је уставна жалба у Пољској делотворно правно средство само када је повреда права настала применом законске одредбе која се може сматрати неуставном. Такође, та одредба мора бити основ за појединачну одлуку. Уставна жалба није делотворна ако се повреда заснива само на погрешној примени или тумачењу закона који сам по себи није неуставан.

У овом случају, наводна повреда произлази из одлука дисциплинских органа који су утврдили да је подносилац прекршио професионалну етику. Подносилац не тврди да је Кодекс неуставан, већ да је поступао у складу са етичким правилима. ЕСЉП указује да Уставни суд не разматра жалбе које се заснивају само на погрешном тумачењу закона, осим у изузетним случајевима. Пошто су домаћи судови одбили тумачење које је предлагао подносилац, уставна жалба у овом случају не представља делотворно правно средство.

ЕСЉП је констатовао да представка није очигледно неоснована нити недопустива по било ком другом основу из члана 35 Конвенције и стога је проглашена допуштеном.

Подносилац је тврдио да је дисциплинска казна коју је добио незаконита, неоправдана и несразмерна. Такође је навео да су у поступку постојали недостаци.

Влада је тврдила да је мешање у слободу изражавања било законито, оправдано и пропорционално и да је адвокат морао да поступа опрезно, а његове изјаве су биле неосноване и представљале су клевету.

На основу чињеничног описа, мишљења која је дала тзв.трећа страна, а посебно узимајући у обзир аргументе и подносиоца и Владе, ЕСЉП је констатовао да је дисциплинска одлука којом је подносилац оглашен кривим и кажњен због неетичког понашања, односно подношења кривичне пријаве против тужиоца без довољне чињеничне основе, умерености, сразмерности и опреза, представљала мешање у његово право на слободу изражавања из члана 10 Конвенције. Такође, супротно тврдњама подносиоца, мешање је према ставу ЕСЉП било прописано законом, јер обавеза адвоката да се изражавају умерено, сразмерно и опрезно представља допуну одредаба Закона о адвокатури које уређују слободу изражавања и дисциплинску одговорност адвоката.

ЕСЉП је указао на то да границе дозвољене критике могу бити шире када се ради о јавним службеницима него о приватним лицима. У овом случају, критика је имала облик формалне кривичне пријаве у којој се тужилац терети за примање мита, односно за тешко кривично дело у вршењу своје функције. Подносилац није вршио личне нападе на тужиоца нити је помињао његове личне особине. Такође, своје наводе није изнео јавно. Уместо тога, подносилац је поступио у складу са процедуром подношења кривичне пријаве надлежним органима. Суд истиче да, када се наводи износе у фор-

малној пријави упућеној надлежном органу, само у изузетним околностима може бити оправдано покретање кривичног или дисциплинског поступка против лица које је поднело такву пријаву. Иако су власти сматрале да је подносилац повредио принцип правилног функционисања правосуђа, јер је поднео пријаву без основане сумње, ЕСЉП није утврдио постојање било какве зле намере код подносиоца нити било које изузетне околности које би оправдале покретање дисциплинског поступка.

Иако су дисциплински органи су сматрали да подносилац није навео ниједну околност која би поткрепила оптужбе, ЕСЉП сматра да наводи подносиоца нису били потпуно без икакве основе. Суд прихвата аргумент да је за пријаву пасивног подмићивања карактеристично да лице које пријављује често нема директне доказе, осим ако није учествовало или присуствовало таквом догађају.

При оцени пропорционалности, ЕСЉП је узео у обзир природу и тежину санкција. Подносилац је кажњен новчано, а казна није била ни најблажа ни најстрожа. Међутим, дисциплински поступак је значајно нарушио његов професионални углед, утицао на његов рад и финансијско стање, а додатно му је изречена и забрана да годину дана буде ментор.

Суд је закључио да дисциплински органи нису дали релевантне и довољне разлоге за своју одлуку и да су прекорачили границе своје слободе процене када су подносиоца прогласили одговорним и казнили га. Тај закључак сам по себи довољан је да ЕСЉП утврди да је дошло до повреде члана 10 Конвенције.

* * *

Наведени случај показује колико је опасно и неприхватљиво поистоветити слободу изражавања адвоката и подношење кривичне пријаве. Кривична пријава је акт обавештавања надлежног органа о постојању сумње да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности. Кривична пријава је потпуно слободна форма изношења сазнања о неком делу или учиниоцу. Лажно пријављивање представља посебно кривично дело.

Иако се не прописују посебна правила када кривичну пријаву подносе судије, тужиоци или адвокати, с обзиром на њихову стручност и компетентност сасвим се оправдано очекује да кривична пријава садржи све потребне расположиве податке, посебно у вези са степеном сумње. Ипак, то не значи да кривичну пријаву могу поднети само ако имају већи квалитет и квантитет доказа (доказни стандард) у односу на друга физичка лица која подносе кривичне пријаве, јер није задатак подносиоца кривичне пријаве да прикупља доказе. По правилу је за подношење кривичне пријаве довољан најмањи степен сумње, а надлежни органи су обавезни да провере наводе из пријаве. Посебно када су у питању консензуални деликти није за очекивати да под-

носилац кривичне пријаве располаже неким конкретним доказима, осим ако и сам није учествовао у томе. Ту се, по правилу, сматрају довољним посредни докази, односно индиције, што је у овом предмету и био случај.

Уколико би се подношење кривичне пријаве против судије због постојања сумње на извршење консензуалног деликта, а за које се утврди да нема доказа и поступак се не покрене или се покрене, а обустави због доказног дефицита, третирало као злоупотреба слободе изражавања, онда би се подношење кривичне пријаве потпуно обесмислило и демотивисало, а углед правосудних органа озбиљно довео у питање јер свако има право да посумња на основу макар индиција, а интерес је да се утврди истина. У супротном би значило да било које физичко лице које није правник по професији а поднесе кривичну пријаву против судије прекорачио слободу изражавања јер није навео довољно доказа у пријави.

Уколико постоји сумња да неки адвокат поднесе такву кривичну пријаву без довољно доказа за сумњу, примереније је да се утврди да ли је извршио кривично дело лажног пријављивања него да се тврди да је злоупотребио слободу изражавања.

Шепфер против Швајцарске[35]

Подносилац представке је адвокат, бранилац окривљеног коме је био одређен притвор у току истраге. Иако га је ангажовала супруга окривљеног, из разлога што је сматрала да се бранилац постављен по службеној дужности није довољно залагао за њеног супруга, јавно тужилаштво је одбило да одобри захтев подносиоца представке да преузме заступање, нашавши да не постоје законски разлози. Након што га је супруга окривљеног обавестила да јој је наводно из канцеларије јавног тужилаштва предочено да њен супруг неће бити пуштен из притвора докле год га заступа подносилац представке, одржао је конференцију за штампу у својој канцеларији. У новинарском тексту објављена је његова изјава, дата на конференцији за штампу, да је окривљени ухапшен без писане одлуке, да јавност представља једини начин да заштити свог браниоца, будући да кантонално јавно тужилаштво већ годинама крши законе и људска права, а да он „неће дозволити да праве будалу од њега", због чега захтева хитну и темељну истрагу конкретног случаја пред независном комисијом.

У саопштењу јавног тужилаштва, које је пренето и у медијима, наведено је да је окривљени ухапшен у складу са законом, а да подносилац представке није поднео жалбу против одлуке којом му се не дозвољава да преузме функцију браниоца. У одговору на ово саопштење, такође објављеном

[35] Schöpfer v. Switzerland, Application no. 56/1997/840/1046, 20 May 1998.

у медијима, подносилац представке истакао је да је хапшењем његовог браћеника повређена ЕКЉП и кантонални Закон о кривичном поступку и поново је указао на „незадовољавајућу ситуацију“ у том јавном тужилаштву.

Надзорни одбор адвокатске коморе упознао је подносиоца представке с тим да његово поступање отвара одређена етичка питања и подсетио га на потребу за дискрецијом и ограничењем иступања у јавност у вези са кривичним поступком који је у току. У објављеном одговору на овај допис, подносилац представке нагласио је да је само поступао у јавном интересу и у интересу свог клијента.

По пријави јавног тужилаштва, адвокатска комора је покренула и спровела дисциплински поступак против подносиоца представке и изрекла му новчану казну (у износу од 500 франака) због утврђене теже повреде професионалне етике адвоката, из разлога што је: а) пропустивши да се, пре изношења оптужби у јавност, обрати надлежним органима, поступио супротно дужности дискреције у вези са кривичним поступком који је у току; б) јавним иступањем, које је представљало прикривено рекламирање, показао да му је више стало до сопственог имица у јавности, него до добробити конкретног предмета; ц) његове изјаве у медијима нису биле објективне, чињенично поткрепљене нити умерене, а које захтеве, поред постојања стварног јавног интереса, треба да испуни адвокатово обраћање јавности; д) својим изјавама омаловажио целокупни правосудни систем кантона.

Савезни суд је одбио жалбу подносиоца представке против ове одлуке. Након што је потврдио да адвокати уживају слободу критиковања јавних власти, што чине првенствено у току конкретног судског поступка, суд је истакао да у одређеним околностима постоји интерес јавности да јој се обелодане наводна кршење људских права, ценећи: 1) колико су наводне повреде очигледне, 2) да ли је вероватно да њихово изношење у јавност утиче на текуће поступке, 3) да ли су искоришћена сва расположива правна средства, и 4) у ком облику се критика износи. Узимајући у обзир ове околности у конкретном случају, суд је нашао да обраћање јавности није било оправдано, нарочито из разлога што је могло да утиче на поступак у току, при чему адвокат у својој критици није употребио „одговарајући тон” а изнео је и неистините тврдње.

Адвокат се затим обратио ЕСЉП, истичући у представци да му је изрицањем новчане казне у дисциплинком поступку повређено право из чл. 10 ЕКЉП. Подносилац је у објаснио да се одлучио за јавно изношење критике, не само због конкретног предмета, него због дугогодишње, неподношљиве ситуације у том кантоналном јавном тужилаштву. Истакао је да није изјавио правни лек против а) одлуке да му се одбија заступање, јер такве жалбе обично нису доводиле до успешног исхода, б) одлуке о притвору, јер не би дала резултате. Такође, објаснио је да је јавну критику усмерио на кантонално

јавно тужилаштво, а не на цело правосуђе, сматрајући да поступање у конкретном предмету не представља изолован случај, него дугогодишњу праксу, услед чега је имао право да иницира јавну дебате о томе.

У одговору државе на представку указано је на то да се у пракси Савезног суда прави разлика између изјава адвоката у току и ван судских поступака, при чему се јавно изражавање мишљења сматра оправданом само у посебим околностима, под условом да буде одмерено и засновано на чињеницама. Сходно томе, изјаве подносиоца представке оцењене су као неутемељене, формулисане преувеличаним речима, неприхватљивим за адвоката, „злобног и агресивног тона", посебно имајући у виду да су се односиле на текући кривични поступак.

Слично мишљење изнела је и Комисија, додавши да су изјаве подносиоца представке могле сматрати покушајем вршења притиска на истражне органе и нарушашавања самосталности јавног тужилаштва.

ЕСЉП је пошао од тога да изрицање новчане казне представља мешање у слободу изражавања, а како су стране сагласне са тим да је оно било прописано у закону (тј. статутом адвокатске коморе) и служило легитимном циљу (очувању ауторитета и непристрасности правосуђа), процењивао је само испуњеност услова „неопходности у демократском друштву".

ЕСЉП је прихватио аргумент, који је адвокатска комора посебно нагласила приликом изрицања казне, у погледу адвокатовог обраћања медијима пре него што је искоритио расположива правна средства. Како је нашао да се предметно јавно критиковање „тешко може сматрати компатибилним са доприносом који је легитимно очекивати од адвоката у очувању јавног поверења у судске власти" (§ 31), посебно због озбиљности и опште природе критике које је изнео подносилац представке и тона којим их је изнео (§ 32), а узимајући у обзир и скроман износ новчане казне изречене подносиоцу захтева, ЕСЉП сматра да држава није прекорачила слободу процене приликом кажњавања (§ 34). ЕСЉП је закључио да није повређена слобода изражавања у конкретном предмету.

Багиров против Азербејџана[36]

Подносилац представке је адвокат који се обратио ЕСЉП због повреде права на слободно изражавање (чл. 10 ЕКЉП) због коменатара који је изнео у вези са сумњивом смрти у полицијском притвору.

Једно лице (Е. А.) је ухапшено у ноћи између 12. и 13. јануара 2011. и пронађено је мртво наредног дана у полицијском притвору. Смрт овог лица је изазвала велико интересовање јавности и медија у којима је објављена

[36] Bagirov v. Azerbaijan, Applications nos. 81024/12 and 28198/15, 25 June 2020.

фотографија његовог тела са видљивим траговима злостављања. Дана 25. јануара 2011. мајка преминулог (Р.Р.) одржала је конференцију за новинаре, на којој је изјавила да је њен син убијен од стране полиције. Такође је навела да надлежни органи нису спровели адекватну истрагу поводом смрти њеног сина у притвору.

Дана 1. марта 2011. у листу *Bizim Yol* објављен је чланак под насловом „*Ухапшенима не треба адвокат, већ батине*". Чланак се бавио коментарима подносиоца представке о смрти Е.А. у притвору и његовом намером да организује протест против полицијске бруталности, а о овоме је дан раније и јавно дискутовао на састанку посвећеном проблемима са којима се суочавају адвокати.

Неколико дана касније мајка преминулог лица у притвору је ангажовала подносиоца за свог пуномоћника да заступа њене интересе у поступцима који се односе на смрт њеног сина (Е.А.). Из списа предмета произлази да је дописом од 7. 11. 2013. тужилац округа Низами обавестио подносиоца представке да је вођена кривична истрага у вези са поступањем Е.А. приликом хапшења 13.1.2011. и да је истрага обустављена 1.8.2011. због непознатог учиниоца. У списима нема података о томе да је спроведена било каква истрага поводом смрти Е.А. у полицијском притвору.

Дана 18. марта 2011. начелник Главне управе полиције града Бакуа поднео је кривичну пријаву против подносиоца због клевете. Поступак није покренут јер је суд сматрао да нема елемената бића кривичног дела клевете. Међутим, против подносиоца је покренут дисциплински поступак, по пријави начелника Главне управе полиције града Бакуа због оптужбе полиције за убиство Е.А, мучење и злостављање, као и друге незаконите радње, без икаквих доказа.

Одлука која је донета по спроведеном дисциплинском поступку је била суспензија обављања адвокатске делатности у трајању од једне године из разлога што подносилац није поступио у складу са одредбама Закона о адвокатури и адвокатској делатности јер је открио поверљиве информације које представљају адвокатску тајну.

Подносилац је поднео тужбу Основном суду у Насимију против ове одлуке и навео је да та одлука представља незаконито мешање у његово право на слободу изражавања, загарантовано чланом 10 Конвенције. Такође је истакао да није открио никакве поверљиве информације које би представљале адвокатску тајну, будући да је тврдња о убиству Е.А. од стране полиције већ била изнета на конференцији за штампу од стране његове мајке Р.Р. дана 25. јануара 2011, пре него што је дала пуномоћ подносиоцу (7. марта 2011). Осим тога, Р.Р. никада није поднела притужбу због повреде адвокатске тајне.

Основни суд у Насимију одбио је тужбени захтев подносиоца представке и потврдио одлуку дисциплинског органа. Против ове одлуке суда подно-

силац је изјавио жалбу коју је Апелациони суд одбио. Врховни суд је потврдио пресуду Апелационог суда.

Осим свега наведеног, покренут је још један дисциплински поступак против подносиоца јер је пред Апелационим судом употребио израз „*какав држава, такав и суд*“. Приликом изношења свог мишљења о раду судије који је поступао у првостепеном поступку, указао је на различит приступ одбрани и тужилаштву, непоштовање једнаких стандарда, као и на неправичну и пристрасну пресуду коју је тај судија донео. Овај дисциплински поступак је завршен доношењем одлуке да се подносилац избрише из именика адвоката, као и да му се привремено обустави обављање адвокатске делатности, до доношења судске одлуке. По захтеву дисциплинског органа, Основни суд је донео одлуку да се подносилац избрише из именика адвоката из разлога што је утврдио да подносилац представке није поступао у складу са правилима понашања адвоката, јер је на рочиштима пред Апелационим судом износио изјаве којима је исказао непоштовање према судији, правосудном систему и, посебно, државним органима и државности. Против ове пресуде, подносилац је изјавио жалбу коју је Апелациони суд одбио и потврдио пресуду Основног суда. По изјављеној ревизији, Врховни суд је потврдио пресуду Апелационог суда.

Због наведеног, подносилац се обратио ЕСЉП због повреде права на слободу изражавања (чл. 10 ЕКЉП) и повреде права на поштовање приватног и породичног живота (чл. 8 ЕКЉП).

Имајући у виду специфичност чињеничног описа догађаја важно је указати у овом предмету на мишљење које је дала Међународна комисија правника. Наиме, Комисија је указала на то да изјаве адвоката у вези са одговорношћу државе за злостављање или смрт лица у притвору треба, по правилу, сматрати заштићеним обликом изражавања, осим ако се не докаже да су дате у лошој вери. Такође, када се расправља о оваквим питањима, сва ограничења слободе изражавања адвоката која се заснивају на поверљивости поступка морају бити подвргнута нарочито строгој контроли у погледу неопходности и сразмерности, имајући у виду значај јавног интереса да буде обавештена о тим питањима. Уколико су информације или наводи већ доступни јавности, адвокат не би смео бити санкционисан позивањем на поверљивост или тајност поступка због изношења свог става о тим питањима. Штавише, јасно је да, када клијент подржава објављивање информација у јавности, адвокат не сме бити спречен да их објави позивањем на принципе поверљивости односа адвокат–клијент. Напротив, адвокат би могао повредити своју дужност ревносне заштите интереса клијента уколико би одбио да јавно говори, супротно захтеву клијента, о повредама његових људских права.

На основу чињеничног описа, мишљења која је дала тзв. трећа страна, а посебно узимајући у обзир аргументе и подносиоца и Владе, ЕСЉП је,

између осталог, констатоваода није спорно између странака да је суспензија подносиоца представке из обављања адвокатске делатности у трајању од једне године представљала мешање у остваривање његовог права на слободу изражавања, загарантованог чланом 10 Конвенције. То је уједно и став ЕСЉП. Такво мешање мора бити прописано законом, али овде је ЕСЉП подсетио да се норма не може сматрати „*законом*“ у смислу члана 10 став 2 ако није формулисана са довољном прецизношћу да омогући грађанину да усклади своје понашање, јер он мора бити у могућности, уз одговарајући савет ако је потребно, да предвиди, у разумној мери у датим околностима, последице које одређена радња може имати. Те последице не морају бити предвидиве са апсолутном сигурношћу. Иако је правна сигурност пожељна, она може довести до прекомерне крутости, па закон мора бити способан да се прилагођава промењивим околностима.

ЕСЉП није уочио ниједну одредбу домаћег права која би адвокату забрањивала да позива на мирне протесте против полицијске бруталности ради спречавања насиља.

У погледу повреде адвокатске тајне, ЕСЉП је констатовао да у овом случају подносилац представке није био дисциплински одговоран због повреде тајности истраге коментарисањем или откривањем било ког документа у вези са истрагом, већ зато што је поновио јавно изнет став мајке наводне жртве у погледу околности смрти њеног сина, при чему није постојала никаква притужба мајке на поступање подносиоца представке. Информације које представљају адвокатску тајну морају бити прибављене од стране адвоката у обављању његове професионалне делатности.

У овим околностима, ЕСЉП је закључио да спорно мешање није било „прописано законом“ у смислу члана 10 став 2 Конвенције, те није сматрао потребним да у овом предмету разматра други аргумент подносиоца представке, односно да Закон није испуњавао захтеве квалитета закона.

Сходно томе, дошло је до повреде члана 10 Конвенције у погледу суспензије подносиоца представке из обављања адвокатске делатности у трајању од једне године.

У погледу брисања подносиоца представке из именика адвоката, Комесар Савета Европе за људска права је указао на препреке у раду адвоката одбране у Азербејџану, истичући да се брисање из именика адвоката или претња таквом мером може користити као средство за кажњавање адвоката који преузимају осетљиве случајеве или за спречавање да их уопште преузму. У тим случајевима, брисање из именика адвоката представља одмазду за активности које је адвокат предузео у оквиру законитог вршења својих професионалних дужности.

Полазећи од околности конкретног случаја, ЕСЉП је констатовао да су његови налази у оквиру разматрања притужбе подносиоца представке по

члану 10 Конвенције, који произлазе из истих чињеница, да разлози које су домаћи судови навели у прилог брисању подносиоца представке из именика адвоката нису били релевантни и довољни, те да је изречена санкција била несразмерна легитимном циљу који се желео постићи подједнако релевантни и за разматрање његових притужби по члану 8 Конвенције.

Посебно, у судским поступцима који су се односили на брисање подносиоца представке из именика адвоката, домаћи судови нису у довољној мери оценили сразмерност мешања, имајући у виду да брисање из именика адвоката представља најстрожу дисциплинску меру у адвокатској професији, са неповратним последицама по професионални живот адвоката.

ЕСЉП је закључио да разлози које су домаћи судови навели у прилог брисању подносиоца представке из именика адвоката нису били релевантни и довољни, те да је изречена санкција била несразмерна легитимном циљу који се желео постићи.

Утврђено је да је дошло до повреде члана 10 Конвенције услед суспензије подносиоца представке из обављања адвокатске делатности у трајању од једне године, као и повреде члана 8 Конвенције због брисања подносиоца представке из именика адвоката.

* * *

Када је у питању слобода изражавања адвоката, а посебно браниоца у вези са могућом прекомерном употребом силе од стране полицијских органа, ова слобода се свакако шире поставља у демократским државама и сразмерна је јавном интересу. Наиме, што је јавни интерес већи, то је и слобода изражавања браниоца већа. Међутим, што су тврдње теже и конкретније, морају бити боље, односно конкретно и доказане, да се слобода изражавања не би претворила у своју супротност.

Свака информација о евентуалној прекомерној употреби силе од стране полиције увек и у сваком друштву изазива велик јавни интерес. Због тога је слобода изражавања браниоца шира у оваквим случајевима посебно одговорна ствар и ово су случајеви када се очекује од адвокатуре да слобода изражавања коју имају у складу са прописима буде у функцији општег добра, правде и правичности, а не злоупотребе. Због тога, бранилац све што изјави мора бити поткрепљено доказима (сведочења, документи и сл). У оваквим случајевима, индиције су врло опасне и недовољне. Тврдње изнете критички кроз слободу изражавања које се заснивају само на претпоставкама и инсинуацијама у вези са околностима случаја, а посебно ако су праћене непримереним тоном и језиком, без да мишљење које се износи има конкретну основу, и то општој јавности, су контрапродуктивне за друштво и потпуно обесмишљавају слободу изражавања.

Садржај слободе изражавања у оваквим конкретним случајевима је разнолик и тешко је одредити конкретније критеријуме, осим оних општих који су утврђени кроз праксу ЕСЉП.

5. ЗАКЉУЧАК

ЕКЉП предвиђа да свако, па и адвокат, има право на слободу изражавања, које подразумева како слободу изношења мишљења, тако и слободу примања и преношења информација и идеја без мешања власти. Међутим, њено остваривање, будући да са собом носи дужности и одговорности, ипак може бити подвргнуто одређеним формалностима, условима, ограничењима или казнама. Но, да би такво мешање у слободу изражавања било оправдано, мора бити прописано законом и неопходно у демократском друштву, а у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, ради заштите здравља или морала, ради заштите угледа или права других, ради спречавања откривања информација примљених у поверењу или ради одржавања ауторитета и непристрасности судства. Све наведено тим пре важи за адвокате с обзиром на њихов положај, а нарочито за браниоца окривљеног у кривичном поступку. ЕСЉП је током година креирао стандарде и принципе које служе разматрању да ли је мешање у право на слободу изражавања оправдано, тј. неопходно у демократком друштву, под којим условима и у којој мери.

Наведени примери из праксе ЕСЉП у којима је Суд установио повреду права на слободу изражавања, и поред различитих специфичности сваког случаја понаособ, јасно показују веома рестриктиван став држава када је у питању слобода изражавања адвоката, уз несразмерно тешке последице по адвоката. У погледу заштите слободе изражавања, основна разлика која се уочава у пракси националних судова је у томе што се више води рачуна о угледу судова и другух државних органа, па и саме државе, легитимном и довољном разлогу за ограничење уз стављање нагласка на достојанство адвокатуре као професије у друштву и етичке обавезе адвоката. Национални судови и дисциплински органи се често фокусирају примарно на формалну законитост и рестриктини приступ у области слободе изражавања адвоката. За разлику од националних судова, ЕСЉП већи акценат ставља на пропроционалност и улогу говора у демократском друштву. Конкретни случајеви, несумњиво показују значај ставова ЕСЉП који се односе на поступање адвоката, за које ће време показати да ли су довољни да обезбеде ефективно и ефикасно коришћење права адвоката на слободу изражавања ради постизања напретка у развоју правосуђа и демократског друштва у коме су правда и правичност циљеви којима се тежи.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Amin S, The New European Convention for the Protection of the Profession of Lawyer, A Milestone or a Missed Opportunity?, 13.05.2025, https://voelkerrechtsblog.org/the-new-european-convention-for-the-protection-of-the-profession-of-lawyer/

Baltezarević V, R. Baltazarević, B. Baltazarević, „Sloboda izražavanja u savremenom okruženju“, *Medijski dijalozi* 9/2016, 2-38.

Council of Europe Convention for the Protection of the Profession of Lawyer, CM(2024)191-add2final, 12 March 2025

Council of Europe Convention for the Protection of the Profession of Lawyer, Council of Europe, CM(2024)191-add2final

ECHR – KEY THEME 1, Articles 8 and 10 of the Convention and Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention

ECHR, Guide on Article 10 of the European Court of Human Rights, Freedom of expression, 2022

European Committee on Legal Co-operation (CDCJ) – Council of Europe Convention for the Protection of the Profession of Lawyer – Explanatory Report, CM(2024)191-add2final – [1522/10.1], 12/03/2025, https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680b4c022%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}

Georgian Bar Association's 10 year Anniversary "International guarantees of free advocacy and European standards", November 7th-8th in Tbilisi. "Lawyers defending professional rights of lawyers – Modern European Experience, 2015, https://www.ccbe.eu/document/PECO_Portal/Georgian_Bar_Association_conference_Nov_2015/Speech_Emmanuel_Pierrat__002_.pdf.

Gvidiani J., The Boundaries of a Lawyer's Freedom of Expression, *Journal of Constitutional Law* 1/2024, 49-62

Macov M., Sloboda izražavanja, *Vodič za primjenu Člana 10 Evropske Konvencije o ljudskim pravima*, Priručnik iz oblasti ljudskih prava br. 2, Savet Evrope 2008.

Rec(2000)21 – on the freedom of exercise of the profession of lawyer, https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016804d0fc8%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}

Resolution adopted by the Human Rights Council on 16 July 2020, 44/9, Independence and impartiality of the judiciary, jurors and assessors, and the independence of lawyers, https://www.legal-tools.org/doc/t9x84r/pdf

Sloboda izražavanja i njen odnos sa pravom na poštovanje privatnog života i pravom na pravično suđenje Praksa Evropskog suda za ljudska prava, уредници: Biljana Braithwaite, Catharina Harby и Goran Miletić, AIRE Centar 2017.

The European Convention on the Protection of the Profession of Lawyer, European Lawyers' Day, 25 October 2025, https://www.ccbe.eu/actions/european-lawyers-day/

The rights of lawyers in the Court's case-law (Last updated: 31/08/2025), https://ks.echr.coe.int/tr/web/echr-ks/w/new-key-theme-the-rights-of-lawyers-in-the-court-s-case-law

UN Basic Principles on the Role of Lawyers, https://digitallibrary.un.org/record/166213

UN, Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, *Basic Principles on the Role of Lawyers*, 1990, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers

UN, The impact of SLAPPs on human rights and how to respond (Published 29 April 2024), https://www.ohchr.org/en/documents/brochures-and-leaflets/impact-slapps-human-rights-and-how-respond
Vodinelić V., *Pravo masmedija*, Beograd 2003
Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 98/2006, 115/2021 и 16/2022.
Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Сл. лист СЦГ – Међународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и „Сл. гласник РС – Међународни уговори“, бр. 12/2010 и 10/2015.
Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским политичким правима, „Сл. лист СФРЈ“, бр. 7/71.
Врховни касациони суд Републике Србије, Пресуда у предмету Рев. 466/2017 од 21.9.2017. године.
Rogalski v. Poland, Application no. 5420/16, 23 March 2023.
Morice v. France, Application no. 29369/10, 23 April 2015.
Fuchs v. Allemagne, Application nos. 29222/11 and 64345/11, 27 January 2015.
Čeferin v. Slovenia, Application no. 40975/08, 16 January 2018.
Kyprianou v. Cyprus, Application no. 73797/01, 15 December 2005, § 177.
Nikula v. Finland, Application no. 31611/96, 21 March 2002, §§ 45, 48.
Steur v. the Netherlands, Application no. 39657/98, § 36.
Kincses v. Hungary, Application no. 66232/10, 27 January 2015, § 28.
Skałka v. Poland, Application no. 43425/98, 27 May 2003, § 34.
Lutgen v. Luxembourg, Application no. 36681/23, 16 May 2024.
Schöpfer v. Switzerland, Application no. 56/1997/840/1046, 20 May 1998.
Bagirov v. Azerbaijan, Applications nos. 81024/12 and 28198/15, 25 June 2020.

Tatjana D. Bugarski
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
t.bugarski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1462-6800

Milana M. Pisarić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
m.pisaric@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-8344-3349

Protection of Freedom of Expression of Defense Counsel in the Case-Law of the European Court of Human Rights

Abstract: *The importance of defense counsel is not only reflected in his procedural role in criminal proceedings, but also in his broader professional and institutional status. As a practitioner of law in the criminal justice sphere, defense counsel plays a key role in the exercise of the defendant's right to legal aid, as an element of the right to a fair trial, and through the exercise of his powers and duties contributes to the realization of the principles of equality of arms and the correctness of judicial decisions. As a means of effective defense, the defense counsel's freedom of expression is of particular importance, which is not absolute and is subject to restrictions in order to protect the authority of the judiciary and the rights of others. The limits of this freedom and the criteria for their determination are developing in the case-law of the European Court of Human Rights (ECHR). The subject of analysis in this paper are several selected cases relating to the freedom of expression of a defense counsel in criminal proceedings, with the aim of pointing out the key criteria and standards that determine the limits of this freedom, as well as their importance for ensuring the fairness of criminal proceedings.*

Keywords: *criminal proceedings, defense counsel, freedom of expression, European Court of Human Rights.*

Датум пријема рада: 6. 5. 2026.
Датум прихватања рада: 10. 7. 2026.